

місці, а потім її перенесли на нове, “поближче до води”. Випалювали цеглу і робили цеглу-сирець. Цегельню закрили з приєднанням місцевого колгоспу до сусіднього, із с. Батьки.

З початком колективізації, гончарство у Лазьках почало занепадати, а згодом зникло зовсім. І нині не кожен житель села знає, що тут колись жили й творили майстри-гончарі. У цьому я пересвідчився, перебуваючи в Лазьках і збираючи матеріали про гончарство. Але пам'ять про далекі часи зберігають черепки, якими рясно всіяні лазьківські кручі, дороги і городи.

¹Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная. Год десятый. – Полтава, 1872. – С.7 – 8.

²Генеральное следствие о маестностях Гадяцкого полка 1729 – 1730 гг. – Полтава, 1893. – С.3.

³Там само. – С.7.

⁴Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная. Год десятый. – Полтава, 1872. – С.10 – 11.

⁵Там само. – С.10.

⁶Там само. – С.13.

⁷Зарецкий И.А. Гончарный промысел в Полтавской губернии. – Полтава, 1894. – С.96.

⁸Там само. – С.98.

⁹Там само. – Приложение №1. – С.II – XVI.

¹⁰Там само. – С.13.

¹¹Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная. Год десятый. – Полтава, 1872. – С.13 – 15.

¹²Зарецкий И.А. Гончарный промысел в Полтавской губернии. – Полтава, 1894. – С.19.

¹³Там само. – С.103.

¹⁴Там само. – Приложение №1. – С.V – XIX.

¹⁵Там само. – Приложение №3. – С.III.

¹⁶Там само. – Приложение №1. – С.VII – XIX.

¹⁷Кустари и ремесленники Полтавской губернии по сведениям, собранным в 1898 и 1900 годах. – Полтава: типолитография Л.Фришберга, 1901. – Приложение. – С.18 – 19.

¹⁸Список населенных мест Зеньковского уезда Полтавской губернии. Составлен по данным подворно-хозяйственной переписи 1910 года. – Полтава, 1913.

¹⁹Зарецкий И.А. Гончарный промысел в Полтавской губернии. – Полтава, 1894. – С.98.

²⁰Пошивайло Олесь. Розвідки з історії лівобережного гончарства. Унікальна пам'ятка кахлярського мистецтва Полтавщини // Українське Гончарство. – Київ – Опішне: Українське Народознавство, 1993. Книга 1. – С.405.

²¹Там само. – С.405.

Олег КОЗЕРОД
Київ

ДОПОМОГА ГОЛОДУЮЧОМУ ЄВРЕЙСЬКОМУ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ В ПЕРІОД НЕПУ (1921 – 1922 рр.)

Голод 1921 – 1922 рр. є однією з найбільших трагедій України в ХХ столітті. Головною причиною її була не посуха 1921 р., як зазначали офіційні джерела, а соціально-економічні перетворення партії більшовиків і насильницькі заходи, за допомогою яких вони здійснювалися. Разом із українськими селянами, на яких ліг увесь тягар продовольчої розкладки і які найбільш постраждали від голоду, голодували і представники інших національностей, які населяли Україну. Так, голод початку 20-х рр. ХХ ст. став одним з головних випробувань, які випали на долю єврейської громади країни.

В цілому, проблема допомоги єврейському населенню України під час голоду 1921 – 1922 рр. є важливою науково-дослідницькою проблемою, яка внаслідок низки факторів практично не висвітлювалася в роботах представників радянської історіографії.

Проблеми історії боротьби з голодом на початку 1920 рр. розглядалися в роботах А.Я.Альтермана “Хлібні ресурси України”, виданій у Харкові у 1923 році, статті Когана В.М. та Фавра Б.В. “Нарис обстеження голодаючих губерній”, яка вийшла в Харкові у 1922 році в збірці “Про голод”¹.

Протягом 1920 – 1930 рр. з'явилося кілька збірок документів і матеріалів, серед яких найбільш змістовними були – “Звіт Центральної комісії з боротьби із наслідками голода при ВУЦВК” і “Огляд становища єврейських поселень”². В цих документах зазначалося, що вирішення основних завдань у справі боротьби з голодом неможливе без покращення загальних економічних показників. Тому боротьба з голодом була можлива лише в комплексі з допомогою, яка надходила із-за кордону. Так, велика кількість документів перш за все стосувалися всебічної допомоги євреям з боку Всесвітнього розподільчого комітету “Джойнт”, була введена до наукового обігу у збірці документів “Голод 1921 – 1923 рр. в Україні”, виданій

у 1993 р. під редакцією професора С.Кульчицького. Окремі аспекти боротьби з голодом розглядалися в роботах Ф.Горовського, Я.Хонігсмана, А.Наймана, С.Слісаветського³.

Безумовно, боротьба з голодом була однією з найбільш важливих соціальних проблем періоду нової економічної політики. Тому подолання його наслідків для України мало велике не тільки суспільне, але й політичне значення. Великий внесок у цю справу зробили єврейські благодійні організації. У багатьох документах та джерелах 1920 рр. йшлося про діяльність таких організацій, як “Джойнт”, “Агро-Джойнт”, Євгромадком тощо. До їх основних функцій входили як боротьба із голодом та ліквідація наслідків погромів періоду громадянської війни, так й проведення заходів щодо покращення умов життя у містах і містечках. Основне навантаження по організації масової допомоги голодуючим взяв на себе Євгромадком – громадська організація, сформована на базі декількох єврейських об’єднань з метою допомоги євреям, постраждалим під час громадянської війни. Так, в одному із листів до Євгромадкому зазначалося: “Перша повітова Лубенська єврейська широка робітничка конференція вітає в Вашій особі єдиний правоспроможний орган, якій надає голодуючим рятуючу допомогу, особливо єврейським колоніям, яким загрожувала загибель від голодної смерті, та єврейським дітям... Предконференції Баскін”⁴.

В цей період формується відношення влади до подій, які відбуваються в Україні. Так, на організацію допомоги голодуючому Поволжю були спрямовані всі сили держави: перерозподілявся продовольчий фонд, вводилися спеціальні податки на користь голодуючих, проводилася широка благодійницька кампанія серед населення. Водночас в жодній урядовій постанові чи зверненні про організацію боротьби з голодом за літо-осінь 1921 р. не згадується про необхідність мобілізації коштів для врятування голодуючих України.

У той же час ситуація на Півдні України була критичною. Так, у доповіді Євгромадкому від волревкому Приютенської волості Гуляй-Пільського повіту Запорізької губернії зазначалося: “Довожу до Вашого відома, що громадяне... знаходяться з-за сильної засухи в самому критичному стані; у деяких громадян запасів продуктів вистачить всього на декілька днів; інші громадяне вже декілька тижнів пхнуть з голоду і їдять різні травки...”⁵

Крім єврейських благодійних організацій, боротьба з голодом була повсякденним завданням повітових та міських органів влади. Так, у протоколі загальних зборів громадян колонії Новозлатопольської волості Гуляй-Пільського повіту Запорізької губернії 10 грудня 1921 р. зазначалося: “...негаймо прохати тов. Змудя поїхати в м. поінформування. В колонії три тисячі голодуючих. Необхідно на місяць 1650 пудів хліба, на три місяця, поки не надійдуть ресурси з Америки в кількості 5000 пудів”⁶.

На початку 1922 року активізується масова допомога голодуючим і нужденним із боку західних благодійних організацій. Радянська влада не чинить перешкод діяльності зарубіжних емісарів, які прибували з метою з’ясування масштабів голоду українського єврейства та розробки необхідних заходів з допомоги і співробітництва⁷. “Незважаючи на американську допомогу, – зазначала “Єврейська трибуна” в 1922 році, – голод в Одеському районі набуває все більших масштабів. 160000 чоловік голодує і 5000 дітей приречені на смерть”⁸.

В період 1921 – 1922 рр. розгортає свою діяльність в Україні гуманітарна місія доктора Нансена (Норвегія). Завдяки її діяльності у більшості губерній країни були відкриті їдальні, в яких харчувалися 75000 голодуючих, 60 відсотків із яких склали діти. Ці їдальні були відкриті завдяки норвезьким посилкам і продуктам, які були закуплені на гроші, надіслані благодійними організаціями Іспанії⁹.

Глава місії доктора Нансена в Харкові капітан Квієлінг, – зазначалося в зведенні новин від 6 липня 1922 року, – додає всіх зусиль, щоб відкриття їдальні було лише попереднім етапом в справі допомоги в Україні. Він розраховує, що Європа дасть верховному комісару протягом червня засобів для допомоги 200000 голодуючим... Щоб виконати цю програму капітану Квієлінгу необхідно одержати протягом червня 1 000 тонн зерна з доставкою в Миколаїв і Одесу¹⁰.

В цілому, за даними дослідників В.Когана і Б.Фавра, восени 1922 р. тільки дітей голодувало близька 2 млн., з яких допомогу від різних благодійних організацій отримувало за даними єврейських організацій лише близька половини – 94365 тис. чоловік. Як повідомляла комісія з допомоги голодуючим при ВУЦВК, тільки на Миколаївщині за період з січня по жовтень 1922 року від голоду померло 37,3 тис. чоловік¹¹.

З огляду на важке становище євреїв у 1922 році, для того, щоб покращити ситуацію з єврейськими голодуючими, “Джойнт” запропонував радянському уряду укласти спеціальний договір, який би передбачав зміни у сфері економіки, проведення реформ, які б дозволили налагодити випуск предметів першої необхідності для допомоги в Україні. В проекті договору зазначалося: “Американо-єврейський комітет (“Джойнт”) передав 6 млн. доларів на справу допомоги голодуючим, і... визнає, що зараз настав момент, коли поряд із продовженням роботи в області надання допомоги продовольством, медикаментами ... необхідно і можливо вдатися до реконструкційної допомоги, особливо у сфері відновлення народного господарства в Росії...”¹²

Сам договір був укладений між радянським урядом, делегацію якого очолював К.Ландер, і Американським Єврейським розподільчим комітетом (“Джойнтом”), який був репрезентований уповноваженим Жозефом Розеном. Передбачався термін дії цього договору – з 1 листопада 1922 р. по

1 листопада 1923 р. На жаль, надходження допомоги було обмежено діями Радянської влади й ускладнено в зв'язку з загальною економічною і політичною ізоляцією радянської держави в цей період.

В цілому, все це погіршило становище голодуючих єврейських громад міст і містечок України. Так, у повідомленнях з місць на початку 1923 року зазначалося, що в усій Катеринославській губернії, не рахуючи самого Катеринослава, голодують 30000 євреїв, а торгівля і промисловість майже припинили існування¹³. Голод у Криму розростається, у розпорядженні уряду є для потреб допомоги лише чверть мільйона пудів зерна¹⁴.

Відповідно до загальних даних, які були оприлюднені українським урядом на початку 1923 року, в країні постійно потребували допомоги близька 1000000 голодуючих дорослих та 800000 дітей¹⁵.

Одним з регіонів, які найбільше постраждали від голоду була Південна Україна та Крим. Як зазначав професор Таврійського університету М.Бененсон загальна кількість голодуючих в Криму із 18 тисяч у грудні 1921 р. зросла до 400 тисяч у лютому 1922 р., з яких євреїв було 70 тисяч, тобто 85% всього єврейства¹⁶.

У деяких районах влада не тільки не допомагала ліквідувати голод, але в ряді випадків сама використовувала свою силу для відкритого здириства. Газета "Дер Тог" повідомляла, що більшовики забирають у свою користь одяг, що посилається американськими євреями для своїх родичів. Дуже часто до представника Ідгезкому приходили "товариші", озброєні з голови до ніг і просили одягти їх "по-американському": "Якщо Ви не погодитися, от ті п'ять куль, що я тобі всаджу в голову"¹⁷.

Перед єврейськими общинами західних держав постало завдання моральної і матеріальної допомоги єврейській громаді України, яка потрапила у важкі умови виживання в умовах тоталітарного режиму. Так, наприклад, єврейська громада Великобританії зобов'язалася щомісяця посилати по 1 200 фунтів стерлінгів в Україну.

З Нью-Йорку кожного року приходила така велика кількість грошових переказів і посилок, що відділ Наркомнацу видав відповідне розпорядження місцевим органам створити комісії з їхнього розподілу серед населення¹⁸.

Так, в одному з документів з приводу переговорів щодо їх розподілення зазначалося: "Всеукраїнеком. З приводу 300 посилок, отриманих від Нью-Йоркської робітничої організації "Арбайтер Рінг" велися переговори. АРА запропонував нам надати списки, а розподіл їх запропонував взяти на себе. Ми від цього відмовилися, наполягаючи на передачі продуктів у наше повне розпорядження, але посилок так і не отримали. Зам. Голови АРА Розов відмовився відповісти, мотивуючі це тим, що Євгромадком буцімто продає отримані від АРА посилки"¹⁹.

Для контролю над процесом розподілення допомоги, яка надходила із Заходу, до деяких міст України виїхали представники добродійних організацій. З цього приводу кореспондент "Дер тог" зазначав: "До Києва був посланий спеціальний представник для охорони речей та розподілення їх, але й він виявився безсильним у боротьбі з червоноармійцями та різного рода представниками радянських установ"²⁰.

У зв'язку з поширенням практики грабування матеріальної допомоги голодуючим ВУЦВК видав спеціальну постанову "Про відповідальність за злочини проти справи подання допомоги голодуючим", в якій зазначалося: "Урядові, або приватні особи, винні в грабунках, або привласненні призначеного для допомоги голодаючим майна або вантажів... підлягають найсуворішим карам, згідно декретом ВУЦВКу від 15 червня 1921 р. про боротьбу з грабунками аж до вжитку найвищої кари." Крім того передбачалися особливі міри щодо боротьби із вимаганням державними та партійними службовцями хабарів від представників голодуючих районів за надання державної допомоги голодуючим, будь-яким використанням службового становища в особистих цілях та на шкоду голодуючих²¹.

Крім Криму та південних районів досить сильно постраждала Катеринославська губернія. Так, паризька "Єврейська трибуна" 2 лютого 1923 р. повідомляла, що в усій Катеринославській губернії, не рахуючи самого Катеринослава голодають 30000 євреїв. Торгівля і промисловість практично завмерли. Єврейське населення знаходиться в особливо важких умовах²².

Закордонні єврейські громади й в подальшому допомагали емігрувати з України найбільш постраждалим євреям, особливо представникам різних релігійних напрямків іудаїзму. Влада для нейтралізації будь-яких контактів між закордонними та українськими релігійними єврейськими громадами починає проводити політику загального стримування процесу еміграції євреїв. "За останній час спостерігається отримання окремими громадянами листів і телеграм з-за кордону, в яких невідомі особи буцімто від імені родичів викликають адресатів за кордон, – зазначалося в одній з постанов представників влади. – Вони обіцяють вселякі блага і радять вирушати до кордону. Єввідділ Комісаріату внутрішніх справ нагадує, що згідно прийнятій урядом США постанові кількість емігрантів, які приїжджають до країни з 1 липня 1921 р. по 1 квітня 1922 р., не повинна перевищувати 3 відсотків від загальної кількості емігрантів"²³.

В період закінчення голоду з'являються аналітичні праці. Однією з таких праць була стаття одного з відомих економістів д-ра А.Бруцкуса "Євреї і неп", в якій було проаналізовано загальне економічне становище єврейського населення у великих містах України. За його аналізом, за період з 25 серпня

1920 року до 15 березня 1923 р. в м. Херсоні населення зменшилося на 47,5 %, в м. Миколаєві – на 27 %, в Одесі – 26,2%, в Катеринославі – 22 %. тощо. Однак, збільшилося населення Вінниці, Полтави, Житомира, куди втекло в пошуках роботи єврейське населення з сіл і містечок”²⁴.

Слід зазначити, що голод євреїв 1921 – 1922 рр. сприяв загостренню основних протиріч в українському суспільстві, масової міграції євреїв з села до міста, послабленню традиційного укладу життя євреїв. Створення фондів та громадських організацій, які допомагали у справі ліквідації голоду та наслідків погромів періоду громадянської війни було позитивним явищем суспільного життя Радянської України 20-х років ХХ століття. Голод вплинув також на становище єврейського населення України в сільськогосподарських колоніях, серед яких були як колонії, створені у ХІХ столітті, так й новоутворені поселення, а також позначився на соціальній структурі населення країни. Так, за підрахунками економіста д-ра Бруцкуса, який проаналізував у 1923 році матеріали перепису, “за два останні роки в усій Росії кількість мешканців в усіх містах, за виключенням столиці, зменшилося на 1,8%. Але якщо ми візьмемо Україну з її переважно міським єврейським населенням, то побачимо, що там зменшення ще більше – 7,6%, між тим, що в голодуючому Поволжі – 4,6 %. ... В зв’язку з тим, що євреї не виїздили з міст до села, то наведенні цифри означають загибель сотен тисяч людей від голоду та хвороб”²⁵.

В цілому, незважаючи на вплив голоду на кількість євреїв України, її єврейська громада залишилася найбільшою в країні в СРСР в 1923 році. “Єврейське населення України, – зазначалося в одному з статистичних досліджень того періоду, – складає зараз більше половини всього єврейського населення СРСР, але воно все ж зменшило свою питому вагу з 66,8% до 57,4%”²⁶.

З початку жовтня 1923 р. спостерігається гальмування темпів проведення нової економічної політики, яке було частково викликано політичною боротьбою у верхівці влади Радянської Росії. За даними доктора А.Бруцкуса процес хронічного вимирання знов загострився. У правлячих колах Радянської Росії почалась комуністична реакція проти непу. Верхи злякалися темпів розвитку дрібної буржуазії та її зближення із селянством. Тому навесні, після ХІІ з’їзду Компартії, було вирішено запобігти цій небезпеці шляхом безпощадного обкладання буржуазії податками. До справи приступили з більшовицькою рішучістю і вже до кінця першого місяця кількість торговельних і промислових підприємств зменшилася вдвічі у порівнянні з січнем 1923 року.

Це викликало спад активності в справі допомоги голодуючим з боку єврейських громадських та благодійних установ, існування яких залежало від матеріальної і фінансової допомоги єврейських підприємців. Ще в 1922 році ця діяльність займала важливе місце в суспільному житті Радянської Росії. Так, газета “Емес” в той час повідомляла: “Нова економічна політика сприяє відродженню приватної єврейської благодійності в Радянській Росії. Особливо розвинута приватна благодійність в Києві і Одесі. Київська районна комісія утримує за свій рахунок 470 установ, в яких знаходиться близька 32 тисяч дітей. Одеський районний комітет має у своєму розпорядженні 11 дитячих будинків на 700 дітей”²⁷.

На жаль, усі зусилля громадських організацій не внесли суттєвих змін у становище єврейського населення в Україні. Вже після закінчення голоду 1923 року незалежні єврейські експерти робили песимістичні прогнози щодо подальшої долі єврейської громади. Так, у березні 1923 року в Федерації українських євреїв в Лондоні відбулася доповідь І.Охберга, який повернувся з подорожі по Росії і Україні. І.Охберг – активний діяч Федерації – заявив, що існуюче за кордоном переконання, нібито з введенням непу становище єврейських мас значно покращилося, не відповідає дійсності. І.Охберг зробив спробу вивести на Захід деяку кількість цих дітей, але зіткнувся із наполегливою протидією радянського уряду, бажаного, щоб діти залишалися в Росії і стали прихильниками комунізму”²⁸.

В цілому, економічні показники більшості єврейських громад протягом усіх 1920 рр. залишалися низькими. У 1926 році мешканці містечка Браїлова на Вінниччині в листі до ВУЦВК – та зазначали : “Для нас виїзд з СРСР є відчайдушна спроба спаситися від голодної смерті. Ми вважаємо, що Радянська влада повинна вирішити питання про організацію еміграції – цього важливішого фактора, який викликаний ненормальною соціально-економічною структурою єврейських мас”²⁹. Таким чином, насправді широкомасштабна допомога єврейській громаді могла надходити тільки від єврейських організацій. Тому згуртованість і витримка являлись тими психологічними факторами, які допомогли вистояти єврейській громаді під час панування тоталітарного режиму в Україні.

¹ Альтерман Л.Я. Хлебные ресурсы Украины. – Харьков, 1923; Коган В.М., Фавр Б.В. Очерк обследования голодающих губерний // О голоде. – Харьков, 1922. – С.72.

² Сборник законов и распоряжений Советской Украины. – Харьков, 1991.

³ Див.: Голод 1921 – 1923 років в Україні: Збірник документів і матеріалів. – К., 1993. – 236 с.; Горовский Ф.Я., Хонигсман Я.С., Найман А.Я., Елисаветский С.Я. Евреи Украины. – К., 1995.

⁴ Центральний державний архів громадських організацій України (далі – ЦДАГОУ). – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1536. – Арк.65

⁵ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ). – Ф.2497. – Оп.2. – Спр.6. – Арк.4.

⁶ Там само. – Арк.7

⁷ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1536. – Арк.65

⁸Сообщение “Jewish Correspondence Bureau” // Еврейская трибуна. – 1922. – 7 апреля. – С.7.

⁹Там само.

¹⁰Хроника // Еврейская трибуна. – 1922. – 6 июля. – С.7

¹¹Коган В.М., Фавр Б.В. Очерк обследования голодающих губерний // “О голоде” (Харьков). – 1922. – С.72

¹²Державний архів Полтавської області. – Ф.Р – 3881. – Оп.1. – Спр.24. – Арк.4

¹³Хроника // Еврейская трибуна. – 1923. – 2 февраля. – С.6

¹⁴Сообщение “Jewish Correspondence Bureau” // Еврейская трибуна. – 1923. – 2 февраля. – С.8.

¹⁵Там само.

¹⁶Бененсон М. Голод в Крыму // Еврейская трибуна. – 1921. – 19 июля. – С.6.

¹⁷Хроника // Еврейская трибуна. – 1923. – 2 марта. – С.6.

¹⁸Гусев В.І. Им ніколи не було легко // Трибуна. – 1994. – №7/8. – С.39.

¹⁹Державний архів Харківської області. – Ф.Р – 2497. – Оп.2. – Спр.2. – Арк.12.

²⁰Там само. – Спр.6 – Арк.10.

²¹Державний архів Полтавської області. – Ф.Р-3881. – Оп.7. – Спр.1. – Арк.6.

²²Бруцкус М. Евреи и нэп // Еврейская трибуна. – 1923. – 19 октября. – С.4.

²³Еврейское население СССР. – М., 1927. – С.10.

²⁴Бруцкус М. Евреи и нэп // Еврейская трибуна. – 1923. – 19 октября. – С.4.

²⁵Там само.

²⁶Статистическое обследование еврейского населения. – М., 1923.

²⁷Сообщения // Эмес. – 1922. – 3 сентября. – С.2.

²⁸Хроника// Еврейская трибуна. – 1923. – 12 апреля. – С.9.

²⁹ЦДАВОВУ. – Ф.413. – Оп.1. – Спр.234. – Арк.122.

Григорій САВЧЕНКО

Київ

ПОЛЬСЬКІ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗГОРТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО РУХУ В РОСІЙСЬКІЙ АРМІЇ (березень – травень 1917 р.)

У жовтні 1914 року, після заяви Верховного Головнокомандуючого російської армії Великого Князя Миколи Миколайовича про майбутнє надання автономії Польщі, був даний дозвіл на формування у складі російської армії польських легіонів. Створенням легіонів керував організаційний комітет польських легіонерів, який очолював генерал Свидзинський¹. Сформовані два батальони піхоти і один дивізіон уланів з часом були поповнені і склали у лютому 1915 року 104-ту польську ополченську бригаду. У вересні – жовтні 1915 року на базі цієї бригади було сформувано бригаду польських стрільців². Досить боєздатною окремою частиною залишався у 1915 – 1916 роках двоескадронний дивізіон польських уланів³.

Поляки досить активно працювали над створенням власних збройних сил. Характерно, що це відбувалося не тільки в Європі. Наприкінці 1916 року на європейській театр бойових дій в складі канадських військ відправився легіон із 5000 польських добровольців. Англійський уряд дав згоду на створення в Канаді регулярних польських полків, в яких мали служити лише поляки⁴.

Активізація польського військового руху справляла враження. На його розвиток звертали увагу і українці. Дозвіл російського уряду на створення польських військових частин М.Грушевський пояснював залицянням “до поляків, щоб перевести їх на російську орієнтацію, обіцяючи їм відновлення польської Речі Посполитої, поляки скористалися з цього, щоб випросити собі формування спеціально польських військових частин”⁵.

Прихильником створення великих польських з'єднань у складі російської армії виступав головнокомандуючий Південно-Західним фронтом генерал О.Брусилов. За його ініціативи у січні 1917 року бригада польських стрільців була знята з Західного фронту і передана Київському військовому округу для переформування її в дивізію⁶.

Генерал Т.Білевський 8 (21) лютого 1917 року розпочав формування дивізії стрільців. Польські частини дислокувалися: штаб дивізії, 1-й полк, інженерний батальон – Київ, 2-й полк, шпиталь, інтендантство – Бориспіль, 3-й полк – Полтава, 4-й полк – Березань, дивізіон уланів – Чугуїв⁷.

Формування польських військових частин на теренах України М.Грушевський називав одною з тих “яскравих дурниць, котрими було багате російське правління на Україні”⁸. Він, зважаючи на тривале українсько-польське протистояння, наявність постійних підозр у нещирості міжнаціональних відносин,